

KARÁTSON GÁBOR

Ez itt ez a tévé

Hát most már persze van, már van nekünk is, vett Fanny egyet (volt egy kis plusz keresete), ahogy elkezdtek történelmi ezek a dolgok, egyszer csak nekieredtek az események, és nemcsak nálunk Magyarországon, hanem másfelé is, sokfelé a világon, a földkereken; hogy nézhessük most már mi is főleg a különféle híradókat, mondta Fanny; meg nem tudom, volt-e már akkor az, vagy valamivel később lett kitalálva aztán (márminthogy már a vétel után): *elbírlett birtelen*, eljutott még hozzám is valahogy, miként ha súlyos álmai nyugózetéből ébrednek az ember, hogy van ez a Napzárta nevű műsor. — Még mondta Fanny, hogy lehetne természetfilmeket is nézni esetleg, de mondtam, *azt nem, mindennek van batára.*

Ily furcsa doboz. — Mintha csak együtt volnánk valamennyien, mondom Fannynak, együtt szorong az emberiség a nagy lelátón: nézzük önmagunkat. Szereplő is meg néző is, mindenki, egyszerre együtt. Mint volt az a magányos ifjú ott a tankok előtt, *bát persze kínai*, mindenki látta, mindenki róla írt és beszélt, olyan lett tényleg egyetlen pillanat alatt ott, *ott abban a pillanatban*, mint... akármelyikünk lehetett volna, na érted: nem *úgy*, kevesen volnának képesek erre, de *milyen* kevesen, érted: *csak elvileg*.

Elvonja az ábrázolt lényektől és eseményektől a létalapot.

Abban a pillanatban: melyikben? Miféle pillanat, és miféle doboz ez? Átmenetiek, mind a ketten: az átmenet pillanata és az átmenet skatulyája. *Passzívizál*. És ez az úr, lényegi üressége e doboznak, ez a lelátó üressége, itt előttünk. És éppen ez az, ez is, ez *mindenesetre*, ami megkülönbözteti e mostani napokat amazoktól.

Mert *akkor* forró volt minden és sötét. Na persze nem *úgy*, elvégre soha semmi nem *úgy* van, aki emlékezik még, az tudja, hogy: kékellett az ég, ragyogott a nap, pörögtek az októberi levelek. De ebből az egészből semmit sem *közvetítettek*. Nekünk, elmaradottaknak, kis perszék lent a mélyben legalábbis nem. Csak a körülállókat láthatta az ember, meg látta persze önmagát, az utca hosszát; a többi dologról csak szóbeszédéből értesültél, esetleg azért a rádióból, s voltak persze a robajok stb.

Most meg viszont már itt vagyunk. Azért jutottam erre az órára, mondta ő is. *Hát persze, az átmenetért*. Amely, továbbá, majdnem ugyanaz, mint a Birodalom. Már az is ilyen volt, az a római: sikamlós. Épp mert olyan stabil.

Szerintem mi akkoriban, akármilyen furcsa, egyáltalán nem gondoltunk a Birodalommal. Utólag kezdték csak mondogatni némelyek, hogy: *csak rá kell nézni a térképre etc.* Eszébe nem jutott akkor még senkinek, hogy a térképre nézzen. Különbön is, másképpen fogtuk fel akkoriban még a térképeket is. Inkább csak olyan mesebeli holminak. Más volt mondóm még akkoriban minden. Későbbben jött csak be ez a hidegség.

Az az idő amúgy inkább a könyvek ideje volt még. Miféle jószág a könyv? Egyszerűen mintha semmit sem akarna, szelíd és nyugodt. Mondhatni passzív. S ha föllapozod is: csak fehér. Fehér, + a betűk. Nincsen az, hogy *rádrontana*, hogy *belédvájná fogalt*. Nem akarja fölfalni a világot. (Ó, mondanom sem kell talán, csak a jó könyv a könyv: álmok könyvei.) Nem cselekszik, úgy cselekszik. Csak várakozik, hogy a dolgok, ha akarják, befogadják. Nyugodt, s te válsz vele egyre tevékenyebbé. *Té olvasod*.

A ládika meg agresszív; dühe hideg. Külsőképp roppant tevékeny. Alig nyitod ki, máris robot, zakotál. *Ő csinálja*. Világért rád nem hagyja semmit. Egyik eseménysort a másik elé vágja, csúsztatja őket fölülről lefelé, máris átvált valami másra, *közlí*, valahogy állandóan ritka szövedékű. *Durchfall*, mondja a német a hasmenésre. Hogy *átesés*; átesik az

elemózsia az emberen, nincs benne megállása semminek. Robog, robog, s közben egy helyben áll. Mindez, világos, technikai kérdés. Szó sincsen arról, amit pedig szeretnek mondani, hogy: egyszerűen csak eszköz, médium, amelyet használhatsz a jóra is, a rosszra is. Pont hogy a módszer a lényeg.

— *Ha érteném, hogy hogyan működik* — mondom én, s ezúttal, történetesen, nem Fannynak, hanem Tillmann J. A.-nak, utazgatunk épp valami konferencia felé, állunk valahol a Balatonfelvidéken, hegyek közt egy réten, történetesen most is süt a nap, *a nap csak egyre süt, ragyog*, de mennydörög, villámlik is, vihar közelg, s én elég hevesen gesztikulálok — *lehet, hogy egy vetítógépet sem tudnék így egyből összeeszkábálni, de azt azért lényegében mégiscsak érti az ember, celluloidszalag, a lámpa, vetítövászón, a sötétség* — magyarázom, s néki erről eszébe ötlük (vesztemre, mert hogyan fogom végiggondolni mindezt?), írnek esetleg valamit a televízióról a *Vigiliának* — *ha érteném, hogy mi történik benne, értelmezni tudnám akkor talán, hermeneutikusan* — mondom, és nevetünk — *mitől ilyen üres, miért van, hogy csak végigpotyognak benne a dolgok; ennek bóján csak érzem, egyszerűen.*

S csattan az ég megint.

Képek fűzére! Nyaklánc; de elszakadt a fonál, s most gurulnak összevissza a szemek, gazdátlan, ferde lejtőn.

Direkt olyat vett Fanny, hogy olcsó legyen. Fekete-fehér: ami szürke. Még ez benne a jó, hogy ilyen ócska. Emlékszem jól, milyen volt, amikor először láttam színes apparátust. Sok éve annak is már: Nyíregyháza, Sóstó. Véletlenül vetődtem arra, a művésztelepre, s ahogy a társalgóba lépek, ott áll a tévé egyedül, peregnek színesen a képek. Hát lehetséges ez is, gondoltam riadtan.

Megtörténhet akármi.

Már Pest felé, a visszaúton, valahol Füred körül:

— *Lehet, hogy nincsen Sátán* — mondom Tillmann J. A.-nak —, *de hogy a tévét Ő találta föl, abboz nem férhet semmi kétség.*

Az is lehet, Ővele nem az a helyzet, hogy van vagy nincs; hanem: bizonyos erőterekben létrejön.

Oszcillál vagy mit csinál. Eltűntet minden kézzelfoghatóan élő. Nem is hogy oszcillál: világtalan.

Egyáltalán televíziót meg egy augusztusi éjszakán láttam először.

Csónaktúráról jöttem haza, egyedül már, s kikötöttem a Margit-szigeten, ott volt apám hivatalának a csónakháza, rég volt, talán igaz se volt: csudálatos csillagos éj volt, s a csónakmester kisfia bent gubbasztott a szobában s nézte a képernyőt meredten (a hirdetések!), Gen. 15, 5.

Szép lassan fölemésztí a világot.

Áll, szalad. Ugyanazért szeretik a tévét, mint amiért a gépkocsit. Ez az, ami nyugöze-tében tartja őket: *előrenézni*. És csak úgy ülni közben. A tévé is robog, az autó is, ha száguld is, egy helyben áll. S közben *fölemésztí a távolságokat*; szeretik ezt így mondogatni.

A messzeség már oda.

Hogy méghogy *a modern ember képébsége*, kérem, meg *hogy a vizuális beállítottsága!* — Miféle képek! — Ismerik a történetet, az öreg Cézanne-ról följegyezték: magyarázta valakinek, egy jó képek (festménynek! na érted, ez a lényeg) milyennek kell lennie; addig-addig kell dolgozni rajta, mondta, amíg valamennyi részlete egymásba nem kapaszkodik, sűrűn csomózva, sűrű szövedékkel, „látja, így!”, és összekulcsolta a két kezét. Leonardónál *detto*. Néznek bennünket a képek, mondta Klee. — Ez meg csak folyik alá, valahogy higan, szakadatlan, mintha *elernyed*t volna valami benne.

Világtalan, vak. Evilág vak démona. Az origenészi Lucifer vajon Ő, aki majd maga is visszafogadtatik a mindenek visszafogadtatásakor, vagy tényleg az Abszolút Rossz? Éppen

ez az, ami *per definitionem* nem tudható, épp ez a Tét, amire kimegy a játék. Hogy: kicsoda-micsoda Ő. Mert, ha benne mindannyian megvakultunk, ebben a vakságban viszont testvériesültünk is. Nyavalyás hajótöröttek. Együtt vagyunk mi emberek a nagy lelátón. Emberi kínokat bemutatni, ilyen sortűzeket meg kétségbeesett szónokokat, ez hitelesen sikerül neki, erre való, erre jó. De a természetet, azt ki kell hagyni a dologból. (Természetfilmek nem kellene.) Ki kellene hagyni, csak sajnós nem lehet. Végzetünk most már végzete. Hát ez lett a vége annak, hogy „művelje a földet, amelyből vétetett”; ilyen rossz vége lett.

Szét kéne szedni egyszer ezt a ládikát, megnézni, mi van benne. A megsemmistülés máglyája vagy mi; miféle *esszencia*, amely technika és szemléleti mód, egyszerre, egyaránt: amely a világot otthontalanná teszi, s a történelmet történelmietlenülíti. — Minden egyszerre vész el.

Csepürágók vagyunk csak, művészek vagy ilyesmi, összevissza beszélünk; olyasmiről beszélünk, ha a tévéről beszélünk, mint amilyesmi a tűznyelés vagy a kardnyelés, ingyen szórakozunk; ha semmi *kimenetelét* nem látnánk a dolognak, ha *bizonyossággal* nem, kár lett volna belefogni akkor ebbe a filozófiába. Árnyképek csak a tévé képei, lényegtelenek, lénytelenek. Miért hogy akkor korunk „gyakorlatias embere” (gyakorlatiatlanabb lény nem élt soha még a Föld kerékén) ezért a lidércjárásért oda van; miért hogy megbűvöltlen, felnőtt és gyerek, el nem tudja fordítani róla tekintetét? Helyzetünk, szokás szerint, ambivalens. Az irodalmi mű, az ilyen rövid *essay* is, mint amilyen ez is, kedvét leli a paralelizmusokban, szívesen halad párhuzamos gondolatmenetekben. Vagyis hát: a távolkeleti dolgok kedvelőjét, mint amilyen ez is, ez a szerző (amilyen én vagyok) *ez az egész*, a tévével ez a dolog, egyszer csak, ha csak, mondjuk, hasonlatképpen is, arra a buddhista meditációs gyakorlatra emlékezteti, amelynek kínai neve falnézés: *pi-kuan*.

Aki túlt már akár csak egyszer is félórát mondjuk így a fal előtt, *zazenben*, az látja már, hogy mire megy ki a dolog? Akit néhányszor már falhoz állítottak, ifjúkorában, akkor is sejtette már? (Nem tudni, rég volt, tán igaz se volt.) Akárhogy is: akár a keresztény imában, a mindenek megváltásáról van itt is szó. Arról meg talán csak az Út tudománya, a taoizmus mondhatja valamit, kereszténység és buddhizmus miért nem értik egymást. Hogy kicsoda van *ennyire* elvarázsolva itt? Mit mond az Út? Nem tudja senki.

Nos, nézzük akkor, mit mond Bodhidharma, a huszonnyolcadik (de kínainak első) pátriárka, valamikor a Kr. u. VI. században, a *pi-kuan*ról.

„Sokféle bejárata van az Útnak” — mondja Bodhidharma —, „de nagyjából két csoportra oszthatók. Beléphetünk az értelemmel, beléphetünk életvitelünkkel. Az -értelem által való belépés- azt jelenti: a Tan segítségével ébredünk. Mély hitünk magába fogadja majd az élőlényeket: az *igaz természet* valamennyi lényben egy és ugyanaz. Csak rárakódik a világ pora mint furcsa vendég, csak eltakarják, összevissza, a tébolyult gondolatok; s így megnyilatkozni nem tud. De ha az ember elszakad a tébolyult tévedéstől, ha visszafordul az igazhoz, ha elidőz együgyűen a fal szemléletében, ráébred akkor, hogy nincsen sem énség, sem másság, hogy a szentek és a néptömegek lényege ugyanaz; és állhatatosan kitart most már ebben a hitben, el nem szakad tőle soha többé.” Stb.

„A forma nem más, mint üresség, az üresség nem más, mint forma”, tanítja a szútra. Megmondta A. N. Whitehead is már, hogy a kereszténységnek is, a buddhizmusnak is, *vice versa*, önmagát a másiktól kellene megértenie; ha ugyan azt szeretnénk, hogy *a vallás*, az emberiség életében, kilépjen egyszer még mai tehetetlen állapotából. (A buddhizmus: a Tan; a kereszténység: a Történetek, mondja Whitehead.) Blaszfémia-e a *pi-kuan* a tévénézéssel egybevetni? Mindennek a világon buddhatermészete van; hisz persze hogy a normális tévénéző elől minden dolog buddhatermészetét éppon hogy eltakarják a tébolyult eszmék és a világ pora mint furcsa vendég. De nem itt van-e földalva is éppon a

végtelen föladvány: *a napnyugati varázsdobozban mint metaforában?* Jól tennénk talán, ha a tévéfilozófiában e pontra érve végre megálljt parancsolnánk megélenkül gondolatainknak. Tiszteletudóbban a varázsdobozról aligha szólhatunk, mint ha a leonardói elme produktumát véljük fölfedezni benne; azét a szellemét, amely a filozófia rejtvényeit elmés szerkezetekben képes csak fölvetni. Mert képzeljük csak el (nem lesz nehéz, jogos e játék), hogy maga Leonardo da Vinci találta volna föl a tévét. Hogy hát a tévé annak a leonardói intellektusnak a műve volna, amely túllépett Firenzén, messzemeszire; közelebb került a buddhizmushoz, mint Európából bárki más; de a *pi-kuan*, na persze, eszébe sem juthatott. Leonardo-Duchamp! Zavarba jött, és mást nem tehetett, föltalálta a varázsdobozt mint technikai enigmát. Csak nézd a tévét: „a szentek és a néptömegek lényege ugyanaz”. Blaszfémia-e a képernyőn nyüzsgő *rossz végtelent* a tízezer dolog iránti végtelen szeretettel egybeszőni? Ürességet az Ürrel, a *Híreket* és a *Panorámát* a Történetekkel — ha ugyan belemegyünk a whitehead-i distinkcióba, amely, mi tagadás: merev; gondoljunk csak a *dzsátakákra!* Oly mindegy, hogy mit gondolunk, a szentek egysége íme itt van, műszaki szinten föltéve a kérdés: peregnek a hírek, válogatott szörnyűségekkel. S feltörnek könnyeink. A világot mint varázslatot (*huan*) megidéző varázsdoboz maga is megváltásra vár. „Mert azt, amit kérünk kell, amint kellene, nem tudjuk; de maga a Lélek esedezik miérettünk kimondhatatlan fohászkozással, „Róm 8, 26.

KELÉNYI BÉLA

Töredékek

(E.-nek és Zs.-nek)

Amikor a bűcsúzás után *visszafordultam*, hirtelen levált, különvált tőlem a világ — a *Keletből* induló vonatok kattogása, a hangszórók zajhordaléka, a tömeg zsúfolt panorámája. Egyetlen lüktető kép, kommersz pokol előterébe kerültem, egy gigantikus film díszletei közé, melyek mindent és mindenkit próbáltak magukba szívni, sodorni. Mintha eleven képpé változott volna minden ebben a szörnyű csarnok-katedrálisban, bemozdult freskó az átláthatatlan, áthatolhatatlan színfalak előtt. Egyszerre zárt ki és húzott magába a mellettem sietők, szembejövők és várakozók közé ez a film, hiába siettem kifelé a mindig egy lépéssel előttem járó kép-futószalagról. És a szembejövők szemébe nézve láttam, hogy ők is magukon *kívülre*, a képeken túlra rekesztenek ki mindent, de hiába próbálnak távolodni ebből a százszor felmosva is mocskos keleti *indóházból*, ahonnan csak újabb és újabb tömegek *képe* ürül kifelé, valójában itt ragadtak bent, kezükben csomagokkal, füstölgő cigarettával, söröstüveggel süllyednek tovább egy tompa, elhülyült, mozdulatlan kép öröklétébe zártan.